

ผีป่วน่าประจําตระกูลกับพิธีกรรมพอนผีมดในทศนะแบบเอสโซเทริก

ณัฐภัทร์ สุรินทร์วงศ์*

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้ ผู้เขียนนำเสนอ “ผีป่วน่า” ผ่านมุมมองทางคติชนวิทยา โดยใช้ทศนะแบบเอสโซเทริกและมิติเชิงเทพปกรณัม เพื่อวิเคราะห์และอธิบายถึงการได้เข้าไปสัมผัสการดำรงอยู่ของมิติเหนือโลกผ่านกรอบประสบการณ์ของตนผ่านพิธีกรรมพอนผีมดในพื้นที่ เวลาที่สัมพันธ์กับการประกอบพิธีกรรม โดยข้อมูลที่ใช้ทำการศึกษาครั้งนี้ได้มาจากเอกสารทางวิชาการและบันทึกจากการลงภาคสนามที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

คำสำคัญ: ผีป่วน่า, ทศนะแบบเอสโซเทริก, มิติเชิงเทพปกรณัม, พิธีกรรมพอนผีมด

ที่มา : http://thainews.prd.go.th/website_th/news/news_detail/TNART5705090010001

* อาจารย์ภาควิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยดุสิตธานี

The Ancestor Spirit with Phi Mod Ritual in the esoteric factor

Abstract

This article mainly presents “Ancestor Spirit” through a folklore perspective by implementing mythological dimension and the esoteric factor to understand and explain experienced to know mythological dimension through ‘Fon Phi Mod Ritual’. In space-time relation with ritual activity. The information presented in this article derived from a study of academic documents and the author’s field records done during the field work at Meung District, Lampang.

Keywords: Ancestor Spirit, the esoteric factor, mythological dimension, Fon Phi Mod Ritual

บทนำ

เรื่องราวเกี่ยวกับ ‘ผี’ และชีวิตหลังความตายยังคงเป็นเรื่องเล่าและปรากฏการณ์ที่น่าสนใจในบริบทสังคมวัฒนธรรมโลกเสมอมาไม่ว่าจะยุคสมัยใด หลาย ๆ ศาสตร์พยายามหาคำอธิบายแต่ก็ยังไม่มั่นใจว่าสิ้นสุด ด้วยวัฒนธรรมของกลุ่มชนแต่ละกลุ่มต่างก็เหมือนคล้ายกันในคติความเชื่อที่ว่ามี สิ่งเหนือธรรมชาติดำรงอยู่หลังจากที่ชีวิตนี้ได้สิ้นสุดไปแล้ว เข้าใจได้ในความหมายกลาง ๆ ว่าเป็น ‘ผี’ ซึ่งผีในแต่ละวัฒนธรรมก็ต่างกันไปทั้ง ที่มา ระดับชั้น บทบาท ตำแหน่งแห่งที่ ในแทบทุกวัฒนธรรมการละเมิด ‘ผี’ ตามคติความเชื่อเท่ากับสันคลอนความเป็นอยู่ของคนในกลุ่ม แต่หากกล่าวคำว่า ‘ผี’ โดด ๆ ในความหมายปัจจุบันนั้นออกจะให้นัยยะความรู้สึกเมื่อแรกได้ยินไปทางร้ายมากกว่าทางดี เช่น โดนผีหลอก โดนผีอำ โดนผีทำให้เจ็บไข้ได้ป่วย ฯลฯ ซึ่งนั่นทำให้ผีทั้งหลายตกเป็นจำเลยของสังคมในทัศนะเหมารวมไป ทั้ง ๆ ที่สมัยโบราณนั้นก็ใช้คำนี้กันทั่วไปในความหมายที่ดีงามก็มี เช่น ผีฟ้า (เทียบได้กับเทวดาในภาษาบาลี) เมื่อมีมิติร้ายการแบ่งประเภทของผีจึงทำได้กว้าง สามารถแบ่งได้เป็น ผีดี และผีร้าย

...ที่คำว่าผีต้องมีความหมายตกต่ำ พลอยให้ผีอื่นเสียชื่อไปด้วย ก็เพราะผีร้ายเป็นเหตุคนจึงต้องหาคำอื่นมาใช้เรียกยกย่องผีดีว่าเป็นเทวดา เป็นเจ้า เป็นเทพารักษ์เพื่อให้ผิดกันเสีย ในที่สุดความหมายของคำว่าผีของเดิมที่ในภาษาไทยก็ใช้แคบเข้า ใช้ไปในทางผีร้ายผีเลวทางเดียว คงเหลือคำว่าผีที่ยังมีความหมายว่าผีดี คือผีปู่ย่าตายายหรือผีเรือน จะเปลี่ยนเป็นเรียกเทวดาก็ติดขัด เพราะจะไปเสมอเข้ากับผีบรรพบุรุษของท้าวพระยามหากษัตริย์ซึ่งเรียกว่า เทวดา...

(พระยาอนุนามราชชน, 2515, น.284)

สำหรับสังคมวัฒนธรรมล้านนา ‘ผี’ ที่คู่มืออิทธิพลใกล้ชิดเกี่ยวกับชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนคือ ผีปู่ย่าที่คงมีสถานะไม่ต่างจากเทวดาอารักษ์ด้วยว่าเป็นผีดี ติดอยู่กับการเลือกใช้คำเท่านั้นเอง ดังนั้นการนับถือบูชาผีปู่ย่าจึงไม่ใช่เรื่องที่น่าตระหนกตกใจ ด้วยเป็นการกระทำที่สะท้อนถึงความกตัญญูที่มีต่อ บรรพบุรุษและความดีงามที่ผ่านมาในชีวิตก่อนหน้า การนับถือบูชาในวัฒนธรรมล้านนานั้นมีการเช่นสรวงบูชาด้วยรูปแบบพิธีกรรมที่หลากหลาย รูปแบบหนึ่งก็คือ พิธีกรรมพ่อนผี ซึ่งเป็นพิธีกรรมของกลุ่มตระกูลที่มีความผูกพันกันทางเครือญาติที่มีความเป็นชุมชนอยู่เบื้องหลัง

บทความวิชาการฉบับนี้ ผู้เขียนตั้งใจนำเสนอเรื่องราวของ “ผีปวยย่า” ผ่านมุมมองทางคติชนวิทยา โดยใช้ทัศนะแบบเอสโซเทริก(esoteric) และมีติเชิงเทพปกรณัม เพื่อวิเคราะห์และอธิบายถึงการได้เข้าไปสัมผัสสสารดำรงอยู่ของมิติเหนือโลกผ่านกรอบประสบการณ์ของตนผ่านพิธีกรรมฟอนิซึม โดยข้อมูลที่ใช้ทำการศึกษาครั้งนี้ได้มาจากเอกสารทางวิชาการและบันทึกจากการลงภาคสนามที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

มิติเชิงเทพปกรณัมกับทัศนะทางคติชนวิทยา

นักทฤษฎีคติชนวิทยา William. Hugh Jansen ผู้สนใจศึกษาในธรรมชาติของประณามวาทะ (blason populaire) ได้เสนอว่า ประณามวาทะนั้นแสดงทัศนะของผู้พูดที่มีต่อกลุ่มของตน ต่อตนเอง หรือ คนต่างกลุ่ม ซึ่งสามารถเป็นไปทั้งในแง่บวกและแง่ลบ เช่น คำชม การตั้งข้อรังเกียจ ซึ่งทัศนะทางคติชนเช่นนี้ เมื่อถ่ายทอดกันต่อมาก็จะกลายเป็นลักษณะเฉพาะกลุ่มชนเชื้อชาติหรือบุคคลโดย Jansen ได้นำเสนอไว้ในบทความชื่อ The Esoteric-Exoteric Factor in Folklore

บทความฉบับนี้ผู้เขียนจะกล่าวแต่โดยเฉพาะทัศนะแบบเอสโซเทริก (Esoteric Factor) สรุปความรวบสั้นได้ว่า ทัศนะแบบเอสโซเทริก หมายถึง การที่กลุ่มหนึ่งแสดงความเห็นเกี่ยวกับกลุ่มตนเอง หรือ การที่คนในกลุ่มแสดงความเห็นว่ากลุ่มอื่นมีทัศนะต่อกลุ่มตนเองอย่างไร ความเห็นเช่นนี้อาจมีอยู่ในกลุ่มโดยที่คนในกลุ่มไม่รู้ตัวเลยก็ได้ ลักษณะความเห็นแบบเอสโซเทริกนี้ช่วยเสริมความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันอย่างแนบแน่นต่อกลุ่มของตนเอง ดังจะสะท้อนออกมาในลักษณะของการปกป้องศักดิ์ศรีและยกย่องตนเองและความเห็นเช่นนี้อาจเข้าใจเฉพาะกันในกลุ่ม ด้วยเหตุผลที่ว่ามีการใช้สัญลักษณ์ร่วมกันเฉพาะ เช่น สำนวนภาษาพูด ศัพท์เฉพาะ เป็นต้น ขนาดของกลุ่มที่เล็กจะมีความเห็นแบบเอสโซเทริกจะเด่นชัดมาก ทั้งนี้บุคคลในกลุ่มเองมีแนวโน้มเอื้อต่อการใช้ทัศนะเช่นนี้

สำหรับมิติเชิงเทพปกรณัม (the mythological dimension) ที่ใช้ในการวิเคราะห์ครั้งนี้เป็นพื้นฐานของกรอบแนวคิด (conceptual frameworks) ในการศึกษาวิชาคติชนวิทยาที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากการตกผลึกทางวิชาการของศาสตราจารย์ พิเศษ ดร.กิงแก้ว อรรถการปรมจารย์ทางคติชนวิทยารุ่นบุกเบิก ท่านเล็งเห็นว่า การรับรู้หรือให้ความสนใจในเรื่องราวของเทพปกรณัมเป็นสิ่งสำคัญเนื่องด้วยเทพปกรณัม (Myth) เป็นเรื่องสูงส่งและมีรหัสลับแฝงอยู่เป็นอันมาก ถ้าหากเราไม่รับรู้หรือรู้แต่ไม่เห็นสาระในระบอบสัญลักษณ์และอุปลักษณ์

มันก็ถือเป็นความผิดของเราเองหาใช่ว่าเรื่องเหล่านั้นเป็นเรื่องไร้สาระ “ข้าพเจ้าต้องมีความหาญกล้าที่จะประกาศด้วยว่า การศึกษาเทพปรณัมและพระคัมภีร์ตลอดจนหนังสือปรัชญาและเทววิทยา ที่เกี่ยวข้องกับสถานะเหนือโลกของทุกแหล่งวัฒนธรรม ย่อมอยู่ในเครือข่ายของคติชนวิทยา” (กึ่งแก้ว อัตถากร, 2554, หน้า 5) ในทัศนะของศาสตราจารย์ พิเศษ ดร.กึ่งแก้ว อัตถากร เทพปรณัม สื่อความหมายถึง พระมหาเทพ เทพเทวา และบทบาทหน้าที่ที่ทรงเกี่ยวข้องกับมนุษย์และโลก รวมทั้งกฎหมาย ธรรมบัญญัติ กฎแห่งกรรม วิกฎสงสาร และธรรมะทั้งในทางโลกและเหนือพ้นโลกขึ้นไป การมองเรื่องราวทางคติชนวิทยาให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่มีต่อมิติเชิงเทพปรณัมจึงเป็นการแทงทะลุมิติเชิงปัจเจกบุคคลและมิติทางสังคมวัฒนธรรมขึ้นไปเลยพ้นโลกียะวิสัยเพื่อทำความเข้าใจสาระสำคัญที่เบื้องบนส่งลงมาต่อกลุ่มชนนั้น ๆ

การตื่นตัวสู่มิติเชิงเทพปรณัม คือ การใช้วิถีของปัญญาวิเคราะห์ (intellectual) เชื่อมโยงควบคู่ไปกับวิถีแห่งหยั่งรู้ (intuition) ทางจิตที่เข้าไปสัมผัสคติชนโดยไม่แยกตัวเองออกจากสิ่งที่ศึกษาแต่เข้าไปรู้สึกร่วมอย่างซาบซึ้งและถ่ายทอดออกมาให้เข้าใจได้ด้วยระเบียบวิธีทางวิชาการซึ่งเลยพ้นจากความเป็นปัจเจก ก้าวข้ามปัญหาระดับสังคมวัฒนธรรม เพื่อให้เห็นความสมบูรณ์ของการศึกษามนุษย์ให้ครบทั้งองค์ รวมโดยไม่ตัดแยกมิติเชิงเทพปรณัมออกไปจากชีวิตของมนุษย์

ทัศนะทางคติชนวิทยากับมิติเชิงเทพปรณัมที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ผู้เขียนได้ประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์และอภิปรายข้อมูลโดยนำจุดเด่นของทัศนะแบบคนในมาช่วยสร้างความเข้าใจจากการเข้าถึงข้อมูลผ่านประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับผีป่วนและพิธีกรรมพ่อนผีมืด เป็นอีกมุมมองหนึ่งทางวิชาการในการอธิบายการดำรงอยู่ของพิธีกรรมและการนับถือผีป่วนในปัจจุบันผ่านเรื่องเล่าที่สะท้อนประสบการณ์ของคนในตระกูล ที่อาจจะแตกต่างไปจากมุมมองของนักวิชาการที่เป็นคนนอก อย่างไรก็ตามทัศนะนี้เป็นเพียงคำอธิบายในอีกมุมมองหนึ่งเท่านั้นหาได้เป็นที่สุดทางวิชาการไม่ หากบทความฉบับนี้จะนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวิชาการในโอกาสต่อไปก็นับเป็นเรื่องน่ายินดี

ผีมืด : ผีป่วนประจำตระกูล

ผู้เขียนเกิดและเติบโตอยู่ในกลุ่มตระกูลที่นับถือผีมืด ผีมืดจัดอยู่ในหมวดหมู่ ผีบรรพบุรุษพวกหนึ่งของล้านนาซึ่งนับถือกันเฉพาะบางตระกูลเท่านั้น ผีมืดเป็นผีป่วนประจำตระกูล ผีมืดต่างจากผีป่วนตรงที่มีลำดับชั้น มีจำนวนนับได้ และมีชื่อเรียกขาน สามารถสืบบั่นความเป็นมา

ได้ไกลไปถึงอดีตกาลนานโพ้น ส่วนผีป่วนั้นนับรวมผู้อาวุโสในตระกูลที่ล่วงลับไปแล้วตั้งแต่รุ่นพ่อรุ่นแม่ลงมา ไม่อาจจะระบุชื่อหรือสืบย้อนไปได้ไกลมากเท่าผีมด (รวมถึงผีเมิ่งด้วย)

คนในตระกูลของผู้เขียนรับรู้ร่วมกันว่า ‘ผีมด’ เป็นผีป่วนของตน โดยสามารถระบุชื่อและลำดับชั้นได้อย่างชัดเจน กลุ่มตระกูลที่นับถือผีมดมักไม่เรียกผีป่วนของตนเองว่า ‘ผีมด’ แต่มักใช้คำที่แสดงความเคารพและสะท้อนถึงความผูกพันคือ ผีป่วนเจ้านาย ซึ่งผู้เขียนตีความได้สองนัยยะ นัยยะแรก หมายถึง ผีป่วนเป็นดั่งเจ้าเหนือชีวิต ทุกอย่างในชีวิตนี้ขึ้นอยู่กับผีป่วนจะกำหนด ส่วนนัยยะที่สอง หมายถึง ผีป่วนของเจ้านาย จากข้อมูลของอานันท์ กาญจนพันธุ์ สันนิษฐานว่า พิธีกรรมพ่อนผีมดผีเมิ่งนั้นแปรสภาพมาจากการเลี้ยงผีป่วนของเจ้าเมือง (ผีเมือง) เนื่องจากพิธีเลี้ยงผีเมืองถูกยกเลิกไป คงเหลือแต่เพียงลูกหลานของเจ้าเมืองเท่านั้นที่ยังคงเลี้ยงผีป่วนของตนในฐานะเป็นผีในตระกูล ซึ่งปรากฏในรูปของการเลี้ยงผีมดผีเมิ่งของลูกหลานเจ้าเมืองเชียงใหม่ ลำพูนและลำปาง (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2555, น. 76) สอดคล้องกับข้อมูลของศิริลักษณ์ สุภากุล จากภาคสนามบางส่วนที่ไปสัมภาษณ์กลุ่มตระกูลที่นับถือผีเมิ่งซึ่งทำให้เห็นความสัมพันธ์ของการนับถือผีป่วนเจ้านายสายเมิ่งที่เกี่ยวข้องกับเจ้าเมือง เช่น ต้นตระกูลเป็นทหารชั้น พระยาของเจ้าหลวงเมืองลำปาง หรือ ขอแบ่งมาจากคุ้มเจ้าหลวง เป็นต้น และที่มาจากแหล่งอื่น ๆ เช่น ได้มาจากไทใหญ่ ขอซื้อมาจากเชียงแสน บ้างก็ซื้อผีมาจากพม่า เป็นต้น

ดังที่กล่าวไปแล้วว่าผีป่วนประจำตระกูลของผู้เขียนเป็นผีมด มีลำดับชั้นและนามเรียกขานดังต่อไปนี้

1. เจ้าพ่ออาฮัก
2. เจ้าพ่อต้นหลวง
3. เจ้าเผ่าเสดถี
4. เจ้าหาญเลียบบโลก
5. เจ้าหาญก้องแก้ว
6. เจ้าแสนฟ้าฮ้าย
7. เจ้าแสนพรหมลือ
8. เจ้าหมื่นหัวเคิก
9. เจ้าหมื่นกอนแก้ว
10. เจ้าบ่าวซึ้งซ้อง
11. เจ้าสาวเนื้ออ่อน
12. เจ้าสาวเลาคิง

ผีป่วน่าประจำตระกูลของผู้เขียน ส่วนใหญ่เป็นชายและมีลำดับชั้นทางการทหาร มีผู้อาวุโสและหนุ่มสาว คนในตระกูลรุ่นพ่อรุ่นแม่ จะกล่าวถึงผีป่วน่าโดยใช้คำว่า เจ้าพ่อ เจ้าบ่าว เจ้าสาว แต่ถ้าหากจะระบุให้ชัดเจนจึงจะนำชื่อมาต่อท้าย ผีป่วน่ามีบุคลิกลักษณะที่แตกต่างกันไปตามแต่วัยและอุปนิสัยเฉพาะ สังเกตได้จากเวลาที่ท่านมาเข้าทรงม้าขี่ (คนทรง) ของตระกูลเพื่อประกอบพิธีกรรมสำคัญ

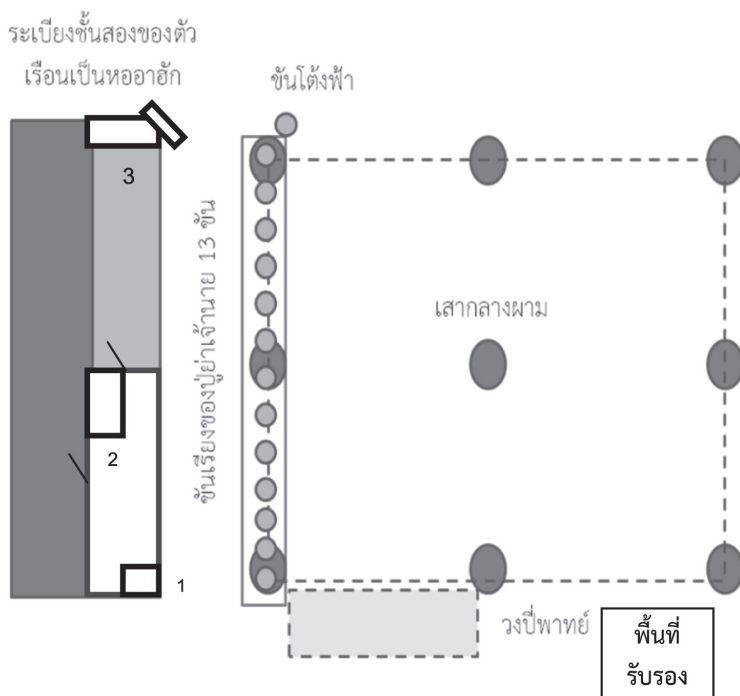
จากเรื่องเล่าของตระกูลผู้เขียนพบว่า ผีป่วน่าประจำตระกูลนั้นมีที่มาจากหลากหลาย และแบ่งเป็นกลุ่มย่อย ๆ ถึงสี่กลุ่มด้วยกัน¹ โดยมีผู้อาวุโสหลัก 3 ท่าน คือ เจ้าพ่ออาฮัก เจ้าพ่อต้นหลวง และ เจ้าเผ่า เสด็จ (เศรษฐี) หากมองย้อนกลับไประบบการแต่งงานและเครือญาติอย่างไรเสียก็ไม่มีทางหาความสัมพันธ์จากปัจจุบันย้อนไปถึงห้วงเวลาที่ผีป่วน่ายังมีชีวิตอยู่ได้เลย ยกตัวอย่างเช่น เรื่องเล่าของเจ้าพ่อต้นหลวงที่กล่าวถึงสมัยที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ว่าท่านเป็นเจ้าเมืองสืป้อ หากมองในมิติที่สองคงจะเข้าใจว่าลูกหลานในตระกูลสืบเชื้อสายมาจากสืป้อแต่ในความเป็นจริงสืบย้อนไปไม่ได้ไกลขนาดนั้น เนื่องด้วยเรื่องเล่านี้กลายเป็นเทพปกรณัม (Myth) ของตระกูลไปแล้วและเมื่อไม่นานมานี้ผู้เขียนก็ได้คำตอบว่า ความสัมพันธ์ทางสายเลือดนั้นใช้กำหนดความเป็นเครือญาติในมิติทางสังคมวัฒนธรรมมนุษย์ซึ่งเป็นมิติที่สองทว่าความสัมพันธ์ทางจิตวิญญาณซึ่งเป็นมิติที่สาม มิติเชิงเทพปกรณัม/เหนือโลกต่างหากที่เป็นตัวกำหนดนับว่ากลุ่มตระกูลมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับผีป่วน่า สำหรับผู้เขียนเองความเกี่ยวเนื่องกันกับ ผีป่วน่านั้นเริ่มต้นขึ้นจากพิธีกรรม ทั้งนี้พิธีกรรมเป็นดั่งสนามจิตวิญญาณ (spiritual field) ที่ทำให้มิติที่สองและมิติที่สามเชื่อมต่อกัน

จากประสบการณ์ส่วนตัวของผู้เขียนรับรู้ว่ ผีป่วน่าเจ้านายเคยมีตัวตนอยู่ ซึ่งเป็นมิติเวลาในอดีตกาลนานโพ้น การเดินทางจากอดีตมาสู่ปัจจุบันของท่านทั้งหลายต้องอาศัยพื้นที่พิธีกรรมและความทรงจำร่วมของคนในตระกูล จึงสามารถทำให้ผีป่วน่าเจ้านายทั้งหลายข้ามเวลามาพบกับผู้เขียนได้ โดยผ่านการเข้าทรงและการประกอบพิธีกรรม การกลับมาของท่านและการดำรงอยู่ของพิธีกรรมมีความหมายเป็นสาระที่ยังคงจำเป็นอยู่ในกลุ่มตระกูล

¹ อ่านเพิ่มเติมจาก ณัฐภัทร์ สุรินทรวงศ์.2552. **ความเชื่อและพิธีกรรมพืชนฝักระบวนกรสร้างความเป็นชุมชน : ศึกษาเฉพาะกรณี บ้านดอกบัว**, ปริญญามหาบัณฑิตพัฒนาชุมชน สาขาการพัฒนาชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พืชนิยม : ความสัมพันธ์ของ ‘กาละ-เทศะ-พิธีกรรม’

สมัยก่อนตระกูลของผู้เขียนจะจัดพิธีกรรมพืชนิยมทุกปี ปีหนึ่ง 2 ครั้ง คือ ป่าเวณิเดือน 5 และป่าเวณิเดือน 9 แต่จากสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้ลูกหลานในสายตระกูลต้องแยกย้ายกันออกไปทำมาหากิน จึงขอกับผีปู่ย่าเปลี่ยนเป็น 3 ปีพืชน แต่ก็ยังคงพืชนทั้ง 2 เดือนดังกล่าวอยู่ จนมาถึงช่วงก่อนปีพ.ศ. 2500 จึงขอไม่ประกอบพิธีกรรม 3 ปีพืชนอีก (ยังไม่ทราบสาเหตุที่แน่ชัด) คงเหลือแต่การเลี้ยงดักบนห่อผีปู่ย่าในเดือน 5 และเดือน 9 เท่านั้น ทุกวันนี้พิธีกรรมพืชนิยมจะจัดขึ้นเนื่องในโอกาสแก้บนและยินดีถวายเท่านั้น

รูปที่ 1
พื้นที่พิธีกรรมพืชนิยม

ก่อนถึงงานหนึ่งถึงสองวัน ลูกหลานจะนำข้าวของเครื่องใช้ออกมาล้าง ทำความสะอาด และจัดหาสิ่งของวัตถุบูชาต่าง ๆ ทั้งใช้ในพิธีกรรมและจัดสำหรับเลี้ยงมาเตรียมไว้ให้พร้อม

ตารางที่ 1 แสดงขั้นตอนในเวลาและสถานที่ต่างๆ ในวันข่าว

เวลา	พื้นที่	ขั้นตอน
6 โมงเช้า ถึง 9 โมงเช้า	หน้าประตูบ้าน	‘กำลังเก็บ’ หมากคำ พลุใบ จูฐูปบอกแม่ธรณี
	ช่วงหน้าหออาฮัก	‘กำลัง’ ช่วยกันสร้างผาม หากสร้างไม่เสร็จจะไม่ทานข้าว
	บนเรือน	ลูกหลานผู้หญิงช่วยกันคาซัน (เตรียมเครื่องประกอบพิธีกรรม)
	ครัว	ฝ่ายแม่ครัวทำกับข้าวเลี้ยงญาติพี่น้องและผู้มาร่วมพิธีในวันแรก
10 โมง ถึง 11 โมง	ผาม	ลูกหลานช่วยกันจัดสถานที่ ปูเสื่อ วางโต๊ะ เก้าอี้ทำความสะอาด
	ผาม	จัดเรียงเครื่องประกอบพิธีเรียงไว้บนหิ้งในผาม
เที่ยง	ผาม	วงปี่พาทย์มาถึง
	ผาม	รับประทานอาหารร่วมกัน
บ่ายสองโมง	เรือน	เชิญเจ้าพ่อต้นหลวงลงทรง
	หออาฮัก	เชิญเจ้าพ่ออาฮักลงทรง
	ผาม	วงปี่พาทย์เริ่มบรรเลง
	เรือน	เชิญผีปู่ย่าเจ้านายเรียงตามลำดับ
	ผาม	เจ้าพ่อต้นหลวงเสียบหิ้ง
	ดินผาม	เจ้าหมื่นหัวเสกปิดปลาแห้ง
	เสากลางผาม	กำลังมัดผ้าจ่องไว้เชิญผีเม้ง
	ผาม	เชิญผีสายตระกูลอื่น ๆ ที่ช่วยมาเข้าผาม
	ผาม	ผีปู่ย่าเจ้านายพ้อนรำสลับกับพูดคุยกับลูกหลานในสายตระกูล
	ผาม	เสร็จพิธีในวันข่าว
ห้าโมงเย็น	ผาม	เก็บข้าวของเครื่องใช้ในพิธีกรรม เช่น เสื่อ ชัน เรียงบนหิ้ง ดาบ เป็นต้น เหลือไว้แต่โครงผามเปล่า ๆ

เวลาจะสัมพันธ์กับพื้นที่พิธีกรรมไปอย่างมีความหมาย จะทำไปตามลำดับเช่นนี้ โดยทุก ๆ คนจะรับรู้บทบาทหน้าที่ของตนเอง เมื่อถึงเวลาทุกอย่างก็จะดำเนินไปไม่ติดขัด ช่วงเช้าของวันข้าว กำลังจะจัดรูปบอกแม่ธรณีให้รับรู้ที่พื้นที่แห่งนี้จะจัดพิธีกรรมขึ้น ฝ่ายแม่ครัว ฝ่ายสร้างผาม ฝ่ายดาซันจะรู้หน้าที่ของตนเองและไปยังพื้นที่ซึ่งใช้ในการประกอบกิจกรรม ฝ่ายครัวลงมือทำอาหาร ฝ่ายสร้างผามก็เริ่มทำ เช่นเดียวกับฝ่ายดาซัน ทุกอย่างจะดำเนินไปเป็นอัตโนมัติ หากลูกหลานคนไหนอยากช่วยก็จะเลือกไปช่วยตามความสามารถที่ตนเองทำได้ เพราะแต่ละที่จะมีผู้เป็นหลักที่คอยนำให้อยู่แล้ว

เมื่อผามสร้างเสร็จ การนำข้าวของเครื่องใช้เข้ามาจัดเรียงก็จะดำเนินไปทันที และในขณะนั้นอาหารก็ใกล้จะเสร็จแล้ว ทุกคนจะช่วยจัดเรียงชั้นเรียงในผามตามลำดับ โดยมี ‘กำลังเก้า’ กำกับอยู่ใกล้ ๆ คอยบอกและคอยนำ ผู้เขียนสังเกตเห็นว่าการทำงานร่วมกันของคนในสายตระกูลเกิดจากการเรียนรู้ด้วยตามากกว่าด้วยปาก (สังเกตเอาเองไม่ถามมาก) เว้นเสียแต่ทำไมได้จริง ๆ จึงจะขอให้ผู้ใหญ่สอนให้ หลังจากที่จัดเรียงข้าวของเครื่องใช้ในผามเสร็จ วงปีพาทย์ก็มาถึงพื้นที่พิธีกรรมสำหรับอาหารจะถูกจัดวางให้กับนักดนตรี และลูกหลานก็จะร่วมกันรับประทานอาหารพูดคุยกัน จากนั้นก็พักผ่อนรอเวลาเริ่มพิธีในช่วงบ่าย

พิธีกรรมในวันข้าวจะเริ่มประมาณบ่ายสองประมาณสี่โมงเย็นก็เสร็จ เมื่อถึงเวลาบ่ายสอง ‘ม้าขี่’ จะมาอยู่ในบริเวณพื้นที่ ๆ จัดไว้ โดย ม้าขี่เจ้าพ่ออาฮักจะไปรออยู่บนหออาฮัก ส่วนม้าขี่คนอื่น ๆ จะไปรออยู่บนเรือนเก้า ‘เก้าผี’ หรือ ‘กำลังเก้า’ จะให้สัญญาณแกลงปีพาทย์ เก้าผีจะทำการเชิญเจ้าพ่ออาฮักบนหออาฮัก ในขณะที่กำลังเก้าจะเชิญเจ้าพ่อต้นหลวงบนเรือน เมื่อวงปีพาทย์เริ่มบรรเลง เจ้าพ่อต้นหลวงก็จะลงทรงบนเรือน ส่วนเจ้าพ่ออาฮักก็จะลงทรงบนหออาฮัก เมื่อทั้งสององค์ลงทรงแล้ว กำลังเก้าก็จะทยอยเชิญ ผีปู่ย่าเจ้านายตามลำดับ เมื่อเจ้าพ่อต้นหลวงลงทรงแล้วจะเข้าสู่ผามทำการเลียบหิ้ง (ตรวจตราความเรียบร้อย) ประพรมน้ำมัน เจ้าพ่ออาฮักจะอยู่บนหออาฮักไม่เข้าผาม เล่าสืบต่อกันมาว่า เจ้าพ่ออาฮักเข้าผามไม่ได้เพราะหากเข้าผามแล้วจะเกิดการทะเลาะวิวาทกัน เจ้าพ่ออาฮักหากจะลงจากหออาฮักจะใส่รองเท้าว และมี ‘กวาน’ คอยกางร่มให้พ่อนอยู่บนเรือนพื้นที่หน้าหออาฮักเท่านั้น หากปีไหนเจ้าพ่ออาฮักลงทรงบนเรือนไม่ได้ทรงที่หออาฮัก ลูกหลานจะคอยกัน (ล้อมหน้าล้อมหลัง) ไม่ให้เจ้าพ่ออาฮักเข้าผามได้ และไปส่งเจ้าพ่ออาฮักถึงหออาฮัก หออาฮักเป็นพื้นที่เฉพาะของคนในสายตระกูล ผีปู่ย่าสายตระกูลอื่นขึ้นไม่ได้ สาเหตุที่กันไม่ให้เจ้าพ่ออาฮักเข้าผามนั้นยังไม่แน่ชัดสำหรับผู้เขียน แต่จากคำบอกเล่าก็พอให้เห็นเค้าลางที่จะนำไปสู่การศึกษาค้นคว้าต่อไป

หลังจากที่เจ้าพ่อต้นหลวงเลียบหิ้งแล้ว กำลังจะเอาขันโตกใส่ปลาแห้งไปตั้งไว้ด้านนอก ฝั่งต้นผาม แล้วเจ้าหมื่นหัวเศิกจะมาทำพิธีปิดปลาแห้ง โดยการพ้อนรำคาบไปรอบๆ ปลาแห้ง หิมะทองเป็นพิธี จากนั้น กำลังจะมัดผ้าเม้งที่เสากลางผาม เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงเริ่ม ทอยเชิญฝิปปุ่ย่ายสายตระกูลอื่นลงทรงและเข้าพ้อนรำในผาม ในวันข้าวหากไม่เชิฝิปปุ่ย่ายของ ลูกหลานในสายตระกูลที่แต่งงานกับตระกูลของผู้เขียนหรือมกคั่นกันเป็นส่วนตัวจะไม่มาใน วันแรก และที่สำคัญฝิปปุ่ย่ายในตระกูลต้องลงมาสู่ผามให้ครบเสียก่อน (ตามจำนวนมาซึ่ที่มี) การ พ้อนรำจะดำเนินไปเรื่อย ๆ สลับกับการหยุดพัก และสนทนากันระหว่างฝิปปุ่ย่าย้านายกันเอง และระหว่างฝิปปุ่ย่าย้านายกับลูกหลาน เป็นเช่นนี้ไปจนถึงบ่ายสี่โมงเย็น ระหว่างนั้นวงปี่พาทย์ ก็บรรเลงเพลงสลับไปมาทั้งเร็วและช้า จนถึงเวลาเสร็จพิธีวงปี่พาทย์ก็บรรเลงเพลงส่งฝิปปุ่ย่าย ฝิปปุ่ย่ายจะทยอยกันออกจากทรงยังพื้นที่ซึ่งจัดไว้ให้บนเรือนเก้า ลูกหลานช่วยกันเก็บข้าวของ ทั้งหมดขึ้นเรือนเหลือแต่เพียงโครงผามไว้เท่านั้น

ตารางที่ 2 แสดงขั้นตอนในเวลาและสถานที่ต่างๆ ในวันพ้อน

เวลา	พื้นที่	ขั้นตอน
6 โมงเช้า	ครัว	เตรียมสำหรับเลี้ยงฝิปปุ่ย่าย้านายและเลี้ยงญาติ อีกทั้งแขก เหลือที่มาร่วมงาน
	ผาม	จัดเรียงข้าวของเครื่องใช้ ปูเสื่อ จัดโต๊ะ และอื่น ๆ
8 โมงเช้า	ผาม	วงปี่พาทย์มาถึงพื้นที่พิธีกรรม
	ผาม	ยกสำรับมาเลี้ยงนักดนตรี
9 โมงเช้า	เรือน	เชิญเจ้าพ่อต้นหลวงลงทรง
	หออาฮัก	เชิญเจ้าพ่ออาฮักลงทรง
	ผาม	วงดนตรีเริ่มบรรเลง
	ผาม	เจ้าพ่อต้นหลวงจะลงเหยียบผามเป็นองค์แรกโดยจะ เข้าไปแต่งตัวในผาม
	เรือน	กำลัง จะเริ่มเชิญฝิปปุ่ย่ายในตระกูลตามลำดับ
	ผาม	ทยอยเชิญฝิปปุ่ย่ายสายตระกูลอื่น ๆ ที่มาร่วมงานเข้าผาม
	ผาม	ฝิปปุ่ย่าย้านายพ้อนรำและสลับกับการสนทนากัน

เวลา	พื้นที่	ขั้นตอน
11 โมงเช้า	ผาม	กำลัง จะทยอยนำสารับในขันโตกมาจัดเรียงในผาม เพื่อให้ผีปู่ย่าเจ้านายส่งข้าว
	ผาม	นำเทียนติดตาบให้เจ้าพ่อต้น หลวงเริ่มส่งข้าว และเชิญผีปู่ย่าเจ้านายสายตระกูลอื่น ๆ ร่วมส่งข้าว
	เรือน	ผีปู่ย่าที่ไม่รับเครื่องสังเวทอาหารคาว จะเชิญขึ้นไปส่งข้าวบนเรือนซึ่งจัดผลไม้ไว้ให้
	ผาม	ส่งข้าวเสร็จก็พ้อนรำกันสักครู่
	ผาม	วงดนตรีบรรเลงเพลงส่งผีปู่ย่าเจ้านายพักม้าขี่
เที่ยงวัน	ผาม	จัดสำรับเลี้ยงแขกหรือที่มาร่วมงาน
บ่ายโมง	ผาม	วงดนตรีเริ่มบรรเลง
	เรือน	เชิญผีปู่ย่าในตระกูล
	หออ้าย	เชิญเจ้าพ่ออ้าย
	ผาม	เชิญผีปู่ย่าเจ้านายสายตระกูลอื่น ๆ เข้าผาม
	ผาม	พ้อนรำสลับกับการสนทนา
บ่ายสองโมง	ผามและบริเวณ ด้านนอกผาม	เจ้าหมื่นหัวเคิกลงทรง
		เจ้าหมื่นหัวเคิกทำพิธีไถ่ฟ้า
	ผามฝั่งทางดินผาม	ผีปู่ย่าเจ้านายร่วมกันทำพิธีปิดต้อปิดแตน
	ผามและบริเวณ เสาในผาม	เจ้าหมื่นหัวเคิกยิงกระบอก
	ผามฝั่งทางหัวผาม	เจ้าหมื่นหัวเคิกยิงนก
	ผาม	พ้อนรำกันสักครู่หนึ่ง
	ผามและบริเวณ โดยรอบ	ทำพิธีคล้องช้าง คล้องม้า
		นำม้าของเจ้าพ่ออ้ายมาทำพิธีคล้อง
		นำช้างของเจ้าพ่ออ้ายมาทำพิธีคล้อง
		นำม้าของเจ้าพ่อต้นหลวงมาคล้อง
		นำช้างของเจ้าพ่อต้นหลวงมาคล้อง
	ด้านนอกผามฝั่ง ดินผาม	เล่นถ่อเรือถ่อแพ

เวลา	พื้นที่	ขั้นตอน
บ่ายสองโมง	ผาม	ผีปู้ย่าเจ้านายและลูกหลานร่วมกันพ้อนล้างผาม
บ่ายสี่โมง	ผาม	วงดนตรีบรรเลงเพลงส่ง ผีปู้ย่าเจ้านายทยอยออกจากม้าขี่
	ผาม	ปลดผ้าจ่องเสากลาง
	หิ้งในผาม	เจ้าพ่อต้นหลวงปะพรมน้ำมนต์ชั้นเรียง
	ผามและบนเรือน	ลูกหลานทยอยเก็บข้าวของเครื่องใช้
	ผาม	จัดสำหรับอาหารเย็นเลี้ยงแขกผู้มาร่วมพิธี
	ช่วงหน้าหออาฮัก	กำลังและลูกหลานช่วยกันรื้อผาม
หกโมงเย็น	เรือน	เจ้าพ่อต้นหลวงให้ศีลให้พรปะพรมน้ำมนต์

ในวันพื้อนตั้งแต่เช้าฝ่ายแม่ครัวจะเตรียมสำหรับอาหาร ไว้สำหรับจัดเรียงในขันโตก เพื่อเลี้ยงผีปู้ย่าเจ้านาย และเตรียมสำหรับอาหารให้กับแขกเหรื่อที่มาในงาน (ในวันนี้มี 3 มื้อ) ขณะที่ฝ่ายครัวกำลังเตรียมอยู่นั้นทางฝ่าย ‘กำลัง’ ก็จะนำชั้นเรียงบนหิ้ง และจัดเตรียมสถานที่ให้พร้อม

ประมาณ 8 โมงเช้า วงปี่พาทย์ก็จะทยอยกันมาถึงในงาน ฝ่ายครัวก็จะจัดสำหรับมาเลี้ยงอาหาร ซึ่งช่วงเวลานี้แขกเหรื่อก็เริ่มทยอยกันมาใครอยู่ใกล้ก็มาถึงก่อน ใครอยู่ไกลก็มาถึงช้าหน่อย พอใกล้จะถึงเวลา 9 โมง ‘ม้าขี่’ ของผีปู้ย่าในตระกูลจะมาพร้อมกันในพิธี ‘กำลัง’ จะเชิญเจ้าพ่อต้นหลวงลงทรงเพื่อมาเหยียบผามก่อน เมื่อวงปี่พาทย์เริ่มบรรเลง เจ้าพ่อต้นหลวงจะเข้ามานั่งผ้าแต่งตัวในผาม เจ้าพ่ออาฮักก็จะอยู่ประจำที่หออาฮักโดยมี ‘กวาน’ คอยดูแลอยู่ใกล้ ๆ หลังจากผีปู้ย่าในตระกูลลงทรงแล้ว ‘เก๊าผี’ และ ‘กำลัง’ จะช่วยกันเชิญผีปู้ย่าสายตระกูลอื่น ๆ ที่มาร่วมงานลงทรงและเข้าผาม การพื้อนรำจะสลับจังหวะดนตรีช้า เร็วไปกับการพักอิริยาบถ สุกบู่หรี กิณเมียง พุดจาปราศรัยกันของผีปู้ย่าเจ้านายในผาม พอใกล้ถึงช่วงเวลา 11 โมง ‘กำลัง’ จะนำเทียนชี้ผึ้งมาติดดาบ และลูกหลานจะนำสำหรับอาหารที่จัดไว้ในขันโตกมาวางเรียงไว้ในผามจำนวน 12 ขันโตก บนหออาฮัก 1 ขันโตก และบนเรือนเป็นผลไม้ 1 ขันโตก เมื่อเรียงเสร็จ ‘กำลัง’ จะนำเทียนติดดาบนั้นมาให้กับผีปู้ย่าเจ้านายเพื่อทำการส่งข้าว (รับเครื่องสังเวท-ทานอาหาร) โดยจะนำมาให้เจ้าพ่อต้นหลวงก่อนและค่อยให้ผีปู้ย่าเจ้านายอื่น ๆ ที่มาเป็นแขก โดยวนไปรอบๆ สำหรับ 3 รอบเป็นอันเสร็จพิธีส่งข้าว ส่วนผีปู้ย่าในตระกูลองค์อื่นๆ จะส่งข้าวเป็นลำดับสุดท้าย สำหรับผีปู้ย่าเจ้านายสายตระกูลที่มาร่วมงานหากไม่รับ

เครื่องสังเวยเป็นอาหารคาว ‘ก่ำล้ง’ จะเชิญขึ้นบนเรือนให้ไปปรับผลไม้เป็นการสังเวยแทน (ทำเหมือนในผามทุกประการ) เมื่อสองข้าวเสร็จลูกหลานก็จะช่วยกันเก็บ สวนอาหารนั้นก็แบ่งกันไปภายในสายตระกูล ฝิปู่ย่าเจ้านายพ็อนรำกันอีกสักครู่ใหญ่ วงปี่พาทย์ก็จะบรรเลงเพลงส่ง ฝิปู่ย่าเจ้านายทั้งหลายก็จะพักม้า (ออกจากร่างชั่วคราว) เพื่อให้ม้าได้พักผ่อนและทานอาหารกลางวัน เมื่อฝิปู่ย่าเจ้านายออกจากทรง สำหรับอาหารจะถูกจัดเรียงในผามแขกหรือและญาติพี่น้องในสายตระกูลจะรับประทานอาหารกลางวันร่วมกัน จากนั้นก็พักผ่อนตามอัธยาศัย

ช่วงบ่ายเมื่อวงปี่พาทย์บรรเลง ฝิปู่ย่าเจ้านายบางองค์ก็จะลงทรงเอง บางองค์ก็เชิญ (ผู้มาร่วมพิธีอยู่แล้วเนื่องจากช่วงกลางวันพักม้า) ฝิปู่ย่าในตระกูลก็จะลงทรงตามลำดับ เมื่อเข้าสู่ผามก็พ็อนรำกัน อย่างสนุกสนาน บ้างก็หยอกล้อ บ้างก็พูดคุย พอถึงเวลาใกล้จะบ่ายสองโมง จะเริ่มพิธีกรรมเกี่ยวกับการละเล่น โดยเริ่มจากการไต้งฟ้า ปิดตอปิดแตน ยิ่งกระรอก ยิ่งนก คล้องช้างคล้องม้า และถ่อเรือถ่อแพ จากนั้นลูกหลานและฝิปู่ย่าเจ้านายจะร่วมกันพ็อนรำในผาม ซึ่งเรียกว่า พ็อนล้างผาม สักครู่เจ้าพ่อต้นหลวงจะเอาน้ำมนต์ปะพรมขึ้นเรียงบนทั้งและขึ้นเรือนไป ลูกหลานทยอยเก็บข้าวของเครื่องใช้ วงดนตรีบรรเลงเพลงส่ง ฝิปู่ย่าเจ้านายสายอื่น ๆ ก็ทยอยลาม้า (ออกจากร่างทรง) ‘ก่ำล้ง’ ปลดผ้าจ่อง ลูกหลานยกสำหรับอาหารมาจัดเตรียมแขกหรือและญาติพี่น้องร่วมรับประทานอาหารเย็น เมื่อทานอาหารเสร็จ ‘ก่ำล้ง’ จะช่วยกันรื้อผามจนเสร็จ จากนั้นลูกหลานทั้งหมดจะขึ้นไปบนเรือนไปหาเจ้าพ่อต้นหลวง เจ้าพ่อก็จะผูกข้อมือ เป่าหัว ให้ศีลให้พรจาก ปะพรมน้ำมนต์เป็นอันเสร็จสิ้นพิธีกรรม

พื้นที่พิธีกรรมพ็อนผีเป็นส่วนผสมของพื้นที่ทางกายภาพ พื้นที่ทางสังคมวัฒนธรรม และพื้นที่ของสิ่งเหนือธรรมชาติ ในภาพรวมคือ มิติทางจิตวิญญาณของกลุ่มตระกูล หมายถึง พื้นที่ของปู่ย่าเจ้านายที่จะลงมาประกอบพิธีกรรม พิธีกรรมพ็อนผีจะไม่สำเร็จลุล่วงหากไม่มีการเชิญฝิปู่ย่าเจ้านายลงมาจากเมืองบน เพื่อมารับการสังเวย การพ็อนบูชาประกอบการเล่นดนตรี และกิจอื่นใดที่จะมีต่อลูกหลาน หรือที่ลูกหลานจะร้องขอ ได้ถาม หากไม่ใช่คนในสายตระกูล (เป็นผู้มาร่วมงาน) จะเข้าไม่ถึงพื้นที่มิติทางจิตวิญญาณนี้ จากข้อสังเกตของผู้เขียนกับคนใกล้ชิด โดยเฉพาะเพื่อนสนิทหลายคนที่มาช่วยในงาน เวลาประกอบพิธีกรรมจะทนนั่งดูอยู่ได้ไม่นาน เนื่องจากไม่อาจรับรู้เรื่องราวที่มีอยู่ร่วมกันภายในความทรงจำของสายตระกูลในการประกอบพิธีกรรม ดังนั้นเวลาประกอบพิธีกรรมคนในจึงจดจ่อกับพิธีอยู่ได้ทั้งวันโดยไม่เหน็ดเหนื่อยไปไหน ด้วยแต่ละคนมีบทบาทหน้าที่เมื่อเสร็จกิจของตนก็จะมานั่งล้อมรอบปะรำพิธีจากมุมต่าง ๆ เพื่อให้มองเห็นพิธีกรรมที่กำลังดำเนินไปผ่านฝิปู่ย่าเจ้านาย ในขณะเดียวกันหากเป็น

คนนอกที่ให้ความสนใจอยากเข้าใจก็จะมุ่งสอบถามในสิ่งที่ตนอยากรู้แต่เพียงเท่านั้น สิ่งที่ได้กลับไปของคนนอกกับคนในจากพิธีกรรมจึงต่างกันไปตามจุดมุ่งหมายและการรับรู้ ผู้คนทั้งหลายในสายตระกูลก้าวข้ามความหมายอันซ่อนเร้นที่อยู่ในการประกอบพิธีกรรมซึ่งเป็นระดับที่คนนอกให้ความสนใจไปแล้ว แม้ว่าจะไม่เข้าใจทั้งหมดของความหมายเบื้องหลังสัญลักษณ์และอุปลักษณ์เลยก็ตาม แต่ก็ไม้อาจละเลยที่จะไม่ปฏิบัติได้ ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะว่าทุกสิ่งทุกอย่างเกิดจากการเรียนรู้ด้วยความเต็มใจอันนำไปสู่การรับรู้ถึงความศักดิ์สิทธิ์เร้นลับที่ฝังอยู่แก่นายมีต่อพวกเขาเหล่านั้นเอง

ผีปู่ย่าเจ้านายกับพิธีกรรมพ่อนผีในทัศนะแบบเอสโซเทริก

ในการประกอบพิธีกรรมพ่อนผีแต่ละครั้งผู้เขียนเข้าร่วมในฐานะสมาชิกในกลุ่มตระกูลและในสภาพ ‘ม้าขี่’ ของผีปู่ย่าเจ้านาย ด้วยประสบการณ์ตรงที่มีต่อพิธีกรรมมาเป็นเวลาช้านาน เรื่องราวทั้งหลายจากประสบการณ์ของผู้เขียนนั้นย่อมไม่ได้ตั้งอยู่บนข้อเท็จจริง (fact) เพียงอย่างเดียว แต่สิ่งเหล่านั้นเป็นจริง (real) ในการรับประสบการณ์หรือการสร้างประสบการณ์ที่ผ่านมาของผู้เขียน ที่ได้เข้าไปสัมผัสรับรู้การดำรงอยู่ของผีปู่ย่าเจ้านายและพิธีกรรม

ผู้เขียนจำไม่ได้แล้วว่าเข้าสู่พิธีกรรมพ่อนผีมาแล้วกี่ครั้งตั้งแต่เล็กจนโต ภาพความทรงจำทุกอย่างดูเหมือนจะเลื่อนรางไปแทบทุกครั้งที่เราสร้างพิธีกรรม จนไม่แน่ใจว่าเคยมีเหตุการณ์เช่นนั้นเกิดขึ้น ความทรงจำในพิธีกรรมของผู้เขียนไม่มีอยู่เลย การเล่าเรื่องพิธีกรรมของพ่อ แม่ ญาติ พี่น้อง ที่พูดคุยกันเป็นเพียงสิ่งเดียวที่รับรู้มาและปะติดปะต่อจนเป็นความทรงจำของตนเอง ความทรงจำที่ผู้เขียนมีต่อพิธีกรรมและผีปู่ย่าเจ้านายโดยตรงเป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือการรับรู้ทั่วไปหรือ อาจเรียกได้ว่าเป็น ความทรงจำอันอมิติกังจะไม่เกินความเป็นจริงสำหรับผู้เขียนเท่าใดนัก ตั้งแต่เด็กนั้นทุกอย่างที่เกิดขึ้นในพิธีกรรมมักจะไหลเลื่อนไปเหมือนดั่งสายน้ำที่ไหลไปอย่างไม่ขาดตอน ทุกอย่างเป็นเช่นนั้นมายาวนาน ผู้เขียนเป็นเพียงแค่ช่องทางให้สายน้ำไหลผ่านไปเท่านั้นหาใช่สายน้ำเองไม่

ผีปู่ย่าเจ้านายสำหรับผู้เขียนแล้วเป็นความว่างที่เต็มเปี่ยมหาประมาณไม่ได้ เป็นตัวตนที่ยิ่งใหญ่อยู่ภายในจิตของคนในตระกูลพลั้งอำนาจนั้นไม่มีตีไม่มีร้าย นอกเหนือผลแต่มีความหมายและคุณค่าสำหรับการมีชีวิตอยู่ ผู้เขียนสามารถรับรู้ได้ถึงการดำรงอยู่ของผีปู่ย่า

² ภาพแคนของปู่ย่าเจ้านาย ส่วนเมืองลุ่มหรือโลกเป็นที่อยู่ของลูกหลาน

เจ้านายเมื่อสภาวะของจิตใจมั่นคงเต็มที่หรือแน่วแน่จดจ่ออยู่เพียงความปรารถนาเดียว ความแน่วแน่มักทำให้เชื่อมต่อกับอีกโลกหนึ่งได้ ทั้งนี้พิธีกรรมมีส่วนอย่างมากสำหรับผู้เขียนในการเชื่อมโยงกับผีปู่ย่า เนื่องด้วยสภาวะแวดล้อมเหมาะสมและน้อมนำจิตให้เข้าถึงการเปลี่ยนแปลงของจิตได้ดีโดยไม่สิ่งใดรบกวนเหมือนในชีวิตประจำวันที่จิตใจของแต่ละคนไหลเอนไปกับสภาวะแวดล้อมผู้คนที่ผ่านมา

พิธีกรรมพ่อนผีในประสบการณ์ของผู้เขียนเต็มไปด้วยความเร้นลับที่น่าสนใจ หลังจากเป็นมาชีแล้ว ผู้เขียนเริ่มสนใจเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับผีปู่ย่าเจ้านายและพิธีกรรมซึ่งจะถูกถ่ายทอดผ่านคนในตระกูลโดยเฉพาะเรื่องเล่าของแต่ละคนผูกพันกับผีปู่ย่าเจ้านายและพิธีกรรม ซึ่งทำให้เห็นจุดร่วมเดียวกันที่ว่า ทุกคนต่างก็พึ่งพาผีปู่ย่าเจ้านายในสองระดับ ระดับเบื้องต้น คือ ตอบสนองทางวัตถุ มหาผีปู่ย่าเพื่อที่ตนเองจะได้สมปรารถนาทางวัตถุ เช่น ขอโชคลาภ การงานสำเร็จ คำขयर่ารวย เป็นต้น ระดับที่สองทางจิตใจ คือ ยกระดับการตอบสนองทางวัตถุเปลี่ยนมาเป็นการเข้ามาอยู่ใกล้เพื่อให้ใจเป็นสุขหรือไม่ต้องการตอบสนองทางวัตถุเพียงแต่ต้องการความสบายใจ หายจากโรคภัย ปลอดภัยจากภยันตราย พิธีกรรมจึงเป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้ผู้คนในตระกูลได้รับการตอบสนองโดยมีเป้าหมายสูงสุดคือ จิตใจ

จากประสบการณ์ตรงของผู้เขียนทำให้ตระหนักได้ว่า การดำรงอยู่ของมนุษย์ล้วนถูกค้ำจุนด้วยสิ่งที่ยิ่งใหญ่เหลือประมาณ การสอบสวนถึงสิ่งที่ยิ่งใหญ่นั้นไม่อาจใช้ข้อเท็จจริงที่ปฏิเสธความเข้าใจและยอมรับความเป็นจริงอื่น ๆ ที่นำไปสู่การเชื่อมโยงอ้างอิงประสบการณ์การมีชีวิตด้วยตนเองได้

บทส่งท้าย

ในมิติทางคติชนวิทยา ทุกคนในสายตระกูลสามารถเชื่อมโยงเข้าถึงได้ผ่านเรื่องเล่าและพิธีกรรมที่ทำสืบต่อกันมา มีลักษณะการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะและมีความหมายต่อความสัมพันธ์ของคนในสายตระกูล เชื่อมร้อยให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจากรุ่นสู่รุ่น ความทรงจำในอดีตผ่านเรื่องเล่าเป็นปัจจุบันเสมอและมีชีวิตชีวาโลดแล่นไป แม้ไม่เข้าใจความหมายทั้งหมดของเจตนากระทำการประกอบพิธีกรรม แต่สิ่งเหล่านั้นก็ยังมีอยู่ร่วมกันภายในอันเป็นสายใยที่ผูกพันกันไว้ตลอดมา ปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตล้วนมีหนทางแก้ไขที่บรรพชนได้ให้แนวทางไว้ผ่านเรื่องเล่าและพิธีกรรม

พิธีกรรม คือ การสำแดงออกของเทพปรณัม เทพปรณัมเล่าเรื่องที่ประกอบด้วย ผู้แสดงพฤติกรรม และอนุกรมของพฤติกรรมและปรากฏการณ์ต่างๆ ซึ่งรวมเรียกว่า เหตุการณ์ หลายอย่างต้องตีความในเชิงสัญลักษณ์และนามธรรม ส่วนพิธีกรรมก็ทำหน้าที่ถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆ ให้เป็นรูปธรรมขึ้นมา ดูแล้วเหมือนเป็นนาฏการ ผู้ที่อยู่ในพิธี เมื่อเข้าไปมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ดังกล่าวย่อมเกิดการปรับเปลี่ยนทางจิต ทั้งนี้เพราะเทพปรณัมที่เข้ามาเกี่ยวข้องนั้นมีใช้เพื่อให้ความบันเทิง แต่ทว่ามิใช่เพื่อการให้ความรู้ทางจิตวิญญาณ-มิใช่มิใช่เพื่อให้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ ว่าใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อใด แต่เพื่อให้ประสบการณ์ทางจิต

(กึ่งแก้ว อรรถาการ, 2552, น.8)

ดังที่ โจเซฟ แคมพ์เบลล์ กล่าวไว้ใน The Hero's Journey ว่า “มัน [พิธีกรรมและเทพปรณัม] จะเปลี่ยนมุมมองของเธอ แล้วเธอจะเห็นว่าโลกเบื้องหน้าคุณนั้นงดงามสว่างไสว” พิธีกรรมเปลี่ยนแปลงจิตและพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติได้อย่างไร สำหรับคนอื่นๆ ผู้เขียนคงไม่อาจให้คำตอบได้ แต่สำหรับผู้เขียนนั้นเริ่มต้นกับพิธีกรรมได้ไม่สวยงามนัก เนื่องจากไม่เคยใส่ใจมาก่อนตั้งแต่เล็ก แต่ก็น่าแปลกใจไม่น้อยที่ทุกวันนี้ผู้เขียนเปลี่ยนไปจากเดิม (เมื่อไหร่ก็ยังไม่รู้ตัว) ให้ความสำคัญมากกว่าแต่ก่อนไม่ใช่เพียงเป็นสิ่งที่ต้องศึกษาทางวิชาการ โดยส่วนตัวผู้เขียนยังคงรู้สึกและเห็นว่าพิธีกรรมเป็นเรื่องเร้นลับและมีความหมายที่ดึงดูดให้ผู้เขียนเข้ามาสนใจกับรหัสลับต่างๆ ที่ปรากฏ ความรู้สึกที่ติดค้างในใจนี้คล้ายดังผู้เขียนกำลังตามหาอะไรบางอย่างในพิธีกรรมซึ่งก็ค่อยๆ เข้าใจและเข้าถึงมากขึ้น จากประสบการณ์ตรงและการศึกษาทางวิชาการ ผู้เขียนมีความกังวลว่าสักวันหนึ่งสิ่งที่ปฏิบัติกันอยู่นี้จะสูญหายไป แต่พอของผู้เขียนบอกว่าไม่ต้องห่วงผีป่วน่าเจ้านายกำหนดทุกสิ่งทุกอย่างไว้แล้ว (แม้แต่ชีวิตของเรา) ที่พวกเราทำเป็น ทำได้ เพราะมันอยู่ในสายเลือด คนอื่นทำย่อมไม่เหมือนเราทำ และนั่นก็ทำให้ผู้เขียนตระหนักว่าผีป่วน่าเจ้านายไม่เคยไปไหนไกลท่านยังอยู่ใกล้ๆ คอยชี้แนะแนวทางให้กับพวกเราเสมอ ไม่ว่าจะอดีต ปัจจุบัน หรืออนาคตก็ตาม

พื้นที่พิธีกรรมเป็นอีกมิติหนึ่งที่คนภายนอกไม่อาจเข้าถึงได้ด้วยความรู้เพียงอย่างเดียว การประกอบพิธีกรรมนั้นเป็นปัจจุบันเสมอ ไม่มีอดีตกาล ไม่มีอนาคตกาล ทุกอย่างดำเนินไปเช่นนั้น สำหรับคนในแล้วการประกอบพิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ทุกคนมีหน้าที่รับผิดชอบต่อพิธีกรรมที่ตนปฏิบัติต่อ ผีป่วน่าเจ้านาย ซึ่งทำไปตามกาลละ-เทศะที่กำหนดไว้ เป็นวัฏจักรของชีวิต จากรุ่นสู่รุ่น เพื่อระลึกถึงอย่างนบนอบ ตอบแทนสิ่งที่บรรพบุรุษได้มอบไว้ให้และสิ่งสูงสุด นั่นคือ ผีป่วน่าเจ้านายที่จะคอยช่วยเหลือ นำทางไปสู่สิ่งที่ดีแก่คนในตระกูลตลอดไป

เอกสารอ้างอิง

กิ่งแก้ว อัดถากร. 2542. ประวัติศาสตร์อยุธยาในสายตานักคิดชน. **เรื่องที่ถูกแม่เขียน.**

กรุงเทพ : อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง. 2542. : 166-168

กิ่งแก้ว อัดถากร. 2552. **“พิธีกรรมคือการเชื่อมโยง.”** วารสารมนุษยศาสตร์ ปีที่ 6

ฉบับที่ 1 มกราคม – เมษายน คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.

กิ่งแก้ว อัดถากร. 2552. **การตื่นตัวสู่มิติแห่งความลึกกลับทางจิตและทางเทพปรณัมด้วย
วิธีการค้นคว้าปัญญาวิเคราะห์.** เอกสารประกอบการบรรยายในงานนเรศวรวิจัย.
มหาวิทยาลัยนเรศวร

กิ่งแก้ว อัดถากร. 2554. **การเดินทางในโลกหนังสือ.** เอกสารประกอบการบรรยายพิเศษ
ทางวิชาการ. คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

ณัฐภัทร์ สุรินทร์วงศ์. **บันทึกภาคสนาม**

ณัฐภัทร์ สุรินทร์วงศ์. 2551. **ความเชื่อและพิธีกรรมพ้องผีกับกระบวนการสร้างความเป็น
ชุมชน : ศึกษาเฉพาะกรณี บ้านดอกบัว.** พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต สาขาวิชาการ
พัฒนาชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พระยาอนุমানราชชน. 2515. **เมืองสวรรค์และผีसांग เทวดา.** สำนักพิมพ์ บรรณนาการ.

ศิริลักษณ์ สุภากุล. 2537. **พิธีกรรมพ้องผีกกับการจัดระเบียบสังคม ศึกษาเฉพาะกรณี
จังหวัดลำปาง.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา. ภาควิชาสังคมวิทยา.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2555. **เจ้าที่และผีปู่ย่า พลวัตความรู้ของชาวบ้าน อำนาจและตัวตน
ของคนท้องถิ่น.** ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

Jansen. Wm. Hugh. 1965. **The Esoteric-Exoteric Factor in Folklore in Allen
Dundes. The Study of Folklore.** N.J.: Prentice-Hall. Inc. Englewood Cliffs.
1965 : pp. 43-51.

